

Мићо Цвијетић је књигом *Свети и кућа* остварио значајно, трајно сведочанство о веку таме и разарања, и избегличкој, бескућној судбини човека. Судбини која захвата читав свет – од Сарајева, до Сирије, Ирака и широм планете руши се све што је људском руком створено. Али – „Кроз рушевине се најбоље цео свет види”. И Цвијетићева песма израсла је, прогледала из порушеног, из пепела као птица феникс, и зато ће трајати кроз времена, упркос злоделима и рушењу свих светских рушитеља.

Даница ВУЈКОВ

НИЧИЈЕ СЛУГЕ И ВИШАК ИСТОРИЈЕ

Звонимир Вучковић, *Сећања из рајта*, Српска књижевна задруга, Београд 2015

У покушају да одгонетнемо смисао издавања књиге *Сећања из рајта* Звонимира Вучковића у 2015. години од стране једне тако значајне институције као што је Српска књижевна задруга, која је ову књигу објавила у свом 107. „плавом” колу, ваљало би образложење разлога и мотива овог издавачког подухвата потражити у оном подручју које би искључивало а ргог ослањање на идеолошко усмерење основано на ауторовом биографском податку. То би, дакле, био простор самог текста, подручје садржаја ове мемоаристике и њених порука којима је у стању да храни свест склону здравој, неусиљеној актуелизацији и препознавању значења тих порука у контексту савремених историјских токова и друштвено-политичких запитаности над безданом националне судбине. А геополитичких опредељења, или макар стремљења, нарочито.

Капетан Звонимир Вучковић, командант Првог равнорског корпуса Југословенске војске у отаџбини за време Другог светског рата, по рано преминулом биолошком оцу Хрват, књигу *Сећања из рајта* првобитно је објавио 1977. године и за њу добио Награду „Слободан Јовановић” српске емиграције за најбољу књигу објављену те године ван земље. Према тврдњи историчара Чедомира Антића, аутора предговора овом издању, Вучковић се читаоцу као мемоариста може учинити „децентрираним из свога времена, савременији поколењима следећег, 21. века”, „уколико упоредимо његове списе са делима савременика, посебно сећањима партизанских ветерана”. Сазнајна вредност ових мемоара, која се темељи и на поменутој мисли о њиховој савременој читљивости, потврђује се не толико везом умереног и непретенциозног тона текста ових

сећања са онедавно прокламованим наративом о изједначењу и измирењу Равногорског и партизанског покрета (не, дакле, у оквиру равногорско-партизанске навијачке полемике), колико доживљајном непосредношћу и описом односа који је према ситуацији у којој се налазила не само Југословенска војска у отаџбини већ и читав српски народ имала империја на чијем је челу био човек који је том народу дијагностиковао болест *од вишка историје*.

Мемоарско-прозно ткиво Вучковићевог текста, излишено у јасне, питке, а стилски постојане реченичне целине, на својим поетичним рукавцима не прелази границу наглашене сентименталности, иако се таква опасност сама нуди, посебно у ситуацијама када описује однос са блиским личностима. Нешто друкчијим тоном, који ипак истрајно чува дигнитет писмености и језичког осећаја предратног школованог официра и образованог грађанина, овај текст осенчен је на местима ауторових сведочења о механизмима савезничког односа према ослободилачким прегнућима Југословенске војске у отаџбини. Лицемерног односа, пре свега. Британског, пре свих. Конкретне последице таквог односа у ратним условима и околностима померања тежишта савезничке помоћи (која је према Равногорском покрету у највећој мери била декларативно-пропагандне природе) Вучковић расветљава у разматрању присуства савезничких војних мисија и у једном и у другом штабу два покрета отпора. Трезвеним и отрежњујућим војничким увидом, притом, недвосмислено закључује да је то присуство, у часу кад је савезничко опредељење већ било неупитно, имало пре свега обавештајни карактер, на штету покрета коме сам припада. Транспонујући свест која у тим часовима наду у савезничку помоћ препознаје као илузију, а изневерена обећања као издају, ауторово огорчењем посредовано разобличавање искрсава у, иначе ретком, иронијском дискурсу. Тако, описујући једно неиспуњено обећање гарантовано официрском речју британског бригадира Армстронга, Вучковић закључује:

Мислим да се и Армстронг ждерао што није одржао реч али, као добар војник, он је био спреман да за интересе своје империје поднесе и највеће жртве.

На линији вредновања ове књиге са становишта њеног потенцијала да и савременим поколењима каже нешто о актуелном препознавању историјских форми односа Британске империје према српском народу и држави, резултати истраживања које је на овом пољу доцније као историчар остварио академик Драгољуб Живојиновић указују се као више него релевантна референца. Међутим, у овим сећањима посредо-

вана је и једна епизода из 1942. године у којој аутор наводи значајно резонување централне фигуре ових мемоара, генерала Драгољуба Михаиловића, у којој се такође налази веза са неким од савремених теза из области домаћих геополитичких истраживања. Вучковић износи сећање на речи команданта Југословенске војске у отаџбини:

Оно што га је бринуло, а нисам сигуран да је то најбољи израз, била је чињеница да Француска у овом рату није ни другоразредна сила. По његовом мишљењу, то ће имати рђавих последица по судбину малих народа Европе, кад се буде приступило организацији мира у свету. Михаиловић је сматрао да су једино Французи разумели проблеме држава створених после пада Аустроугарске монархије. Њихов утицај тешко да ће имати некога значаја на завршетку рата. Дух, који су Французи подржавали за време Првог светског рата, није се уопште осећао у данашњем светском сукобу. Михаиловић је то са извесном носталгијом поновио више пута.

Ако у потоњим анализама француске геополитике Драган Петровић потцртава значај француско-српских односа у афирмативном историјском смислу, онда не делује одвећ усиљено размотрити како садржај Вучковићеве књиге на појединим местима, али и у свом основном тону, кореспондира са резултатима савремених историографских и геополитичких истраживања на један сазнајно надањујући начин. Такав који ствара утисак антиципацијске димензије неких од, у сећањима, изнесених увида.

Сам генерал Михаиловић указује се у редовима ове повести као ненаметљива фигура благог лика, чији је укупни морални ауторитет, према тврдњи аутора, у појединим моментима у току рата био једина кохезиона сила која је његов покрет и Југословенску војску у отаџбини одржала и спречила њихов организацијско-идеолошки распад и нестанак. Најодликованији српски официр у једном ноћном разговору са Вучковићем у воћњаку под шумадијским небом, притиснут упорним савезничким захтевима за максималним ангажовањем снага против окупатора у циљу слабљења његових капацитета на Афричком фронту и огорчен узалудним очекивањима савезничке помоћи у оружју, изриче речи које је, по ауторовом сведочењу, у току рата често понављао, али их се и дословно држао: „Нисмо ми ничије слуге, па ни савезничке.” Ова језгровито пркосна мисао, крик доследног, не једном испољеног непристајања, свој потпуни смисао и симболичку снагу испољава у контекстуалном окружењу примедбе о вишку историје. Да ли су они који чувају свест која се у пароли о ничијим слугама успоставља као жеља да се слуга никоме не буде осуђени на негирање властите историје и права на поштовање и спознају те историје као истине, и на све оно на шта цинизам о вишку историје може да асоцира, само је једно од питања која се у контексту ове историјске феноменологије конституишу.

Случај самог Звонимира Вучковића, једног од ретких официра из Михаиловићевог непосредног окружења који је рат преживео (захваљујући задатку по којем се нашао у Италији, а после рата преко Француске отишао у САД) спада у ред оних који су, у погледу избора етничког или културолошког идентитета, сами одабрали и засведочили сопствену припадност. Мада Чедомир Антић у предговору истиче да је Вучковић „рођен у католичкој, хрватској породици, био део настајућег југословенског народа”, те да „његов идентитет није значајно измењен у односу на његову оригиналну породицу”, Вучковић ове мемоаре завршава текстом једне своје беседе изговорене у емиграцији, из чијег се садржаја да назрети лик његовог идентитетског оквира. Ако се реченица која претходи том говору („Што се Срба тиче, они су у својој историји баш у трагедијама, као што је ова, налазили подстицај за будућа прегнућа”) и може читати као аналитички поглед искоса некога ко не припада српском народу или српској културној заједници, већ за њу само има симпатије, две мисли у самом тексту интерполираног говора својим терминолошко-идејним садржајем фокус овакве перцепције ипак унеколико мењају. У једној говори о суштини свог прегнућа и циљу покрета коме припада („Оно што за све нас треба да остане непроменљиво и најбитније, то је *интерес српског народа као целине...*”), док у другој сведочи о својој визији колективне будућности („Слободан човек, сигуран у себе и у своју будућност, грађанин земље у којој је *етничко и културно српство обједињено у зраницама јаке заједнице* као што би могла бити нова Југославија...”). Ако се не би занемарила ни, на основу укупног мемоарског тоналитета, претпостављена емоционална нота у све три наведене мисли, онда се не би смео игнорисати ни њен упутно-сазнајни потенцијал.

Вучковићева *Сећања из рата* указују се данас као прилог историји наших искуствених осведочења да „треба да тражимо спаса у геополитичком концепту који није англосаксонски” (Драган Петровић). Ова мемоарска књига као да се својим садржајем, приступом и начином излагања, тоном и начином литерарне артикулације, сама нуди подвргавању оној вредносно-сазнајној историографској парадигми коју историчар Милош Ковић у научном смислу претпоставља савременом оцењивачком приступу у историјској науци у Срба. Њена савремена читања могла би посведочити како ово штиво своју субверзивну снагу не испољава више толико у односу на револуционарно-партизански наратив, колико у односу на мит о савезништву, тако изразито рабљен у неким покушајима политичке псеудоапологије Равногорског покрета.

Лука БАЉ